

НОВЕ НАУКОВЕ
БАЧЕННЯ ПОСТАТІ
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОГО
НИКАНОРА АБРАМОВИЧА
(27.07.1887 – 20/21.03.1969), ІЄРАРХА
УАПЦ ДРУГОГО ВІДРОДЖЕННЯ
1941 – 1944 РР. ТА НА ЕМІГРАЦІЇ

Володимир РОЖКО

*Коли хоче хто йти
вслід за Мною, –
хай зречеться самого себе,
і хай візьме свого хреста,
та й іде вслід за Мною
Мф. 16: 24.*

Метою написання цієї статті є спроба об'єктивно, найповніше, у хронологічній послідовності висвітлити постать визначного ієрарха УАПЦ в Україні і на еміграції, волянина за походженням, відкинути всі неточності, перекручення у його життєписи допущені у деяких дослідників але не з їх вини, а недоступності до вітчизняних першоджерел, повернути із забуття священничу родину Абрамовичів, його братів патріотів у священстві, мирян, сестру Анну Абрамович-Лопухович, їх величні і святі справи в ім'я Бога, України, рідної церкви.

Одночасно автор статті хоче наголосити, що влади́ка Никанор, його брати священники Атанасій, Павло, миряни Петро, Семен, Федір Абрамовичи були мучениками рідної церкви, Матері України, п'ятеро братів закатовані червоним комуно московським окупантом землі нашої, який винищував її цвіт нації.

Ця стаття присвячена високопреосвященному Никанору Абрамовичу, архієпископу Київському і Чигирнському УАПЦ Другого відродження 1941 – 1944 рр. в Україні, митрополиту цієї церкви на еміграції. Автор на ново виявлених документальних та історичних джерелах якнайширше і найоб'єктивніше в науковому баченні відкриває по новому постать визначного ієрарха УАПЦ Никанора Абрамовича, простежує його життєві шляхи, служіння Богові, Україні і рідній церкві, своєму народу на рідній землі і в діаспорі. Одночасно, ми відкидаємо всі не об'єктивні, неточні, свідомі і несвідомі перекручення, які закралися у дослідженнях попередніх авторів, які намагалися писати життєпис визначного ієрарха на доступних їм джерелах.

Ключові слова: архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит на еміграції, УАПЦ, парафіальна школа, Милецьке духовне училище, Волинська духовна семінарія, Київський університет, село Мизів, Володимирське духовне правління, Дерманський монастир, село Селець, Мизово, осада Ківерці, Волинський

Завданням дослідження:

- простежити життєві шляхи високопреосвященнішого Никанора Абрамовича архієпископа Київського і Чигиринського, митрополита на еміграції від походження його священичого роду, навчання, служіння в священичому, архієрейському сані, Богові і Україні до упокоєння в Бозі у місті Карлсруе НФР.
- подати як найповніший життєпис владики Никанора, походження його волинського роду, навчання у парафіяльній школі с. Мизове, Милецькому духовному училищі в Мацієві, Волинській духовній семінарії в Житомирі, Київському комерційному інституті і університеті Св. Володимира, перебування в священичому і архієрейському сані.
- якнайоб'єктивніше висвітлити величаву постать архієпископа, митрополита Никанора Абрамовича нашого земляка волинянина, який вірою і правдою служив Богові і Україні в священичому і архієрейському санах.

Об'єктом дослідження є постать архієпископа, митрополита Никанора Абрамовича, його релігійно-церковна, науково-дослідна, просвітницька, громадська, видавнича діяльність на рідних землях та на еміграції.

Джерельною базою для написання статті стали документальні та історичні джерела Держархівів Волинської, Житомирської, Рівненської, Тернопільської областей.

епархіальний з'їзд у Почаєві, Пінський Собор, архієрейське служіння, Київський, Луцький Собори, Собори УАПЦ на еміграції, Карлсруе.

Volodymyr ROZHKO

A NEW SCIENTIFIC VISION OF A PERSONALITY OF HIS EMINENCE NIKANOR ABRAMOVICH (27.07.1887 – 20 / 21.03.1969), HIERARCH OF THE UAOC OF THE SECOND REVIVAL IN 1941 – 1944 AND IN EMIGRATION

This article is dedicated to the Most Reverend Nikanor Abramovich, Archbishop of Kyiv and Chygyryn of the UAOC of the Second Rebirth of 1941-1944 in Ukraine, the Metropolitan of this Church in emigration.

The author, on the newly discovered documentary and historical sources, reveals the new figure of the notable hierarch of the UAOC Nicanor Abramovich as much as possible and most objectively in his scientific vision, traces his ways of life, service to God, Ukraine and his native church, his people on his native land and in the diaspora. At the same time, we reject all non-objective, inaccurate, conscious and unconscious distortions that have collapsed in the studies of previous authors who tried to write the biographies of a prominent hierarch on sources available to them.

Key words: *Archbishop of Kyiv and Chygyryn, Metropolitan in emigration, UAOC, parish school, Milets Theological College, Volyn Theological Seminary, Kyiv University, Village of Myziv, Volodymyr's spiritual reign,*

Серед опрацьованих найважливіших з них: ДАВО Ф.35. Клірові відомості церков і парафій Волинської єпархії 1793-1914 рр. Ковельський, Володимирський повіти; Ф. 46. Відділ безпеки Волинського воєводства

Derman monastery, Selets village, Myzovo, Kivertsi siege, Volyn diocese congress in Pochaiv, Pinsk Council, bishopric service, Kyiv, Lutsk Cathedrals, UAOC Councils at Emigration, Carlsruhe.

1920-1939 рр.; Ф. 60. Українська Парламентарна Репрезентація на Волині 1923-1939 рр.; Ф. 63. Товариство ім. Петра Могили за 1931-1939 рр і інші; ДАРО. Ф. Р-281. Рівненське церковне управління за 1941-1944 рр; ДАТО. Ф. 148. Волинська духовна консисторія в м. Крем'янці 1919-1939 рр.; Ф. 232. Волинська духовна семінарія в Крем'янці 1919-1939 рр.; також Ф. Р-3441 ДАВО автора статті.

Автор використав при написанні цієї наукової розвідки праці професора Івана Власовського Нарис історії Української Православної церкви. – Нью-Йорк – Бавнд Брук, США, 1966. – Т.4. – Частина друга. – 416 с.; Нарис історії Української Автокефальної Православної церкви у Великій Британії 1947. – 1987. – Лондон, 1988. – 616 с. Прот. Анатолія Дублянського Тернистим шляхом життя митрополита Никанора Абрамовича. – Лондон, 1962. – 80 с.; Рожко В. Високопреосвященний Никанор Абрамович, архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит УАПЦ на еміграції. – Луцьк, 2017. – 316 с. і інші, як також матеріали зібрані в наукових подорожах до сіл Мизово, Селець, Секунь, Світязь, Четвертня і т.д.

Священнича родина Абрамовичів, як свідчать документальні та історичні джерела виявлені автором, сягає свої витoki XVIII ст. Першого в тій родині знаходимо о. Онуфрія Абрамовича настоятеля церкви с. Унигово Острозького повіту, син якого Федір 1779 року поступив на навчання до Волинської духовної семінарії в м. Острозі, яку 1796 року тут заснував архієпископ Варлаам Шишацький. [40, с. 235].

Автор статті на відміну від попереднього дослідника і автора праці „Тернистим шляхом митрополита Никанора Абрамовича”, Лондон, 1962. – 80 с. у вітчизняних джерелах не знайшов литовського коріння предків цього роду. Найімовірніше прот. Анатолій Дублянський, пізніший митрополит Паризький і Західноєвропейський почерпнув ці відомості з усних джерел, можливо з уст самого владики Никанора. [35, с. 4].

Також дід владики не мав священства, а лише дяківство: „псаломщик Никанор Федорович Абрамович син дяка, уродженця Волині...” [9, с. 253-254]. Дід Федір втопився, рятуючи потопаючу жінку, і сім'я його рано лишилася без батька, тому й син його Никандр вже в 16 років – 1869 року був посвячений в стихара,

тобто носив дияконську одежу. [10, арк. 242]. Своє служіння псаломщика розпочав батько владики Никанора в церкві Св. Юрія Переможця в с. Седлище недалеко с. Мизово, де Никандр Федорович перебував тут в 1874-1880 рр., а тоді переведено його до церкви Різдва Пресвятої Богородиці, 1737 р. в с. Мизово, де він служив 33 роки аж до свого упокоєння в Бозі 1903 року.

Село Мизово (первісна назва до XVI ст. Низове) тодішнього Ковельського повіту належить до давніх поселень Волинського Полісся і знаходиться на річці Низівці, яка бере свій виток з озера біля с. Гредьки і впадає в річку Виживку праву притоку Прип'яті за с. Борзове. Річечка, як свідчать археологічні джерела, була в IX-X ст. складовою частиною водного шляху „із варяг у греки”. Свідченням того є чисельні знахідки римських динарів в навколишніх селах – Сераховичі, Секуні і т.д. [3, с. 15-16].

Перша відома писемна згадка про село Мизово – 1502 рік і належало воно до маєтків князів Сангушків-Кошарських, а церква Різдва Пресвятої Богородиці, 1737 р. збудована на місці попередньої, належала до безцінних пам'яток монументальної дерев'яної архітектури Волинського Полісся. [42, с. 78-79]. Храм згорів під час фронткових боїв 1944 року, до святині була приписана церква Св. Параскеви в с. Буцині. Поява в святині псаломщика Никандра Абрамовича 1874 р. у церкві Різдва Пресвятої Богородиці в с. Мизово був часом, коли настоятелем цих обох храмів був о. Петро Велецький, син священника о. Стефана Велецького з Старого Горохова Володимирецького повіту, о. Петро Велецький скінчив 1863 р. Волинську духовну семінарію в Крем'янці, а через рік був рукоположений в сан священника, з 29 жовтня 1866 року настоятель парафії Різдва Пресвятої Богородиці в с. Мизово, одночасно благочинний. Започаткував церковно-парафіальну школу, викладав Закон Божий, вчителями були псаломщик Никандр Абрамович, Іван Романовський – випускник Волинської духовної семінарії. Навчалось в школі 126 хлопчиків і 10 дівчаток. [11, арк.252].

Никандр Абрамович був одружений з Оленою Пинкевич (1858-1918) і станом на 1901 рік мали семеро дітей:

- Петро, 20 років, студент Санкт-Петербурзької духовної академії
- Семен, 18 років, студент Волинської духовної семінарії в Крем'янці
- Анастасій, 16 років, скінчив Милецьке духовне училище, двокласну вчительську школу в с. Секунь, вчитель Мизовської церковно-парафіальної школи

- Никанор, 14 років, навчався у Милецькому духовному училищі в Мацієві
- Павло, 7 років, навчався у Мизівській церковно-парафіальній школі
- Федір, 6 років
- Анна, 3 роки. [12, арк.233].

На утриманні о. псаломщика Никандра Абрамовича оприч сім'ї перебувала ще теща Феодосія Іванівна Пинкевич та брати Лев і Арсеній, які з дитинства хворіли. [13, арк.242].

Никандр Федорович Абрамович із-за ранньої втрати свого батька дяка Федора хоч і не зміг ступенево здобути повної духовної освіти, лише здобув її перший ступінь і то самостійним шляхом поза навчальними духовними закладами, був освічений, національно-свідомим духівником для парафіян, а з 1884 р. і вчителем церковно-парафіяльної школи в якій навчав і виховував дітей аби вони мали хоч певний рівень необхідних знань в житті.

В час народження владики Никанора 1887 р. в парафії Різдва Пресвятої Богородиці в с. Мизово було 201 двір, 1643 жителя, у приписному храмі с. Буцин – 132 двори, 1095 жителів. Разом по парафії – 333 двори, 2738 жителів. [14, арк.243].

Никанор Абрамович, за документальними джерелами ДАВО народився 27 липня ст. стилю 1887 року і був четвертою дитиною в своїх батьків, а не п'ятою дитиною у 1883 році як це подав у своїй праці прот. Анатолій Дублянський „Тернистим шляхом життя митрополита Никанора Абрамовича”. – Лондон, 1962. – 80 с., а чин хрещення здійснив настоятель місцевого храму о. Петро Велецький. Хрещеним батьком був псаломщик храму Св. Євстафія, 1671 р. с. Мощена Федір Теодорович, а хрещеною матір'ю дружина псаломщика Ковельського Воскресенського собору Степанида Абрамович. [15, арк. 20-21].

Виростав Никанор серед чарівної поліської природи, серед лісів, полів, лугов, озер, боліт і та рідна земля запала в дитячу душу навіки і залишила нев'янучу любов до неї. В своєму листі до відповідального редактора „Літопис Волині” Арсена Шумовського владики-митрополит писав:

Того рідного Полісся з його несходимими лісами, недослідженими озерами-болотами, дивною рослинністю і звіриною, меланхолійними згуками сопілки в березні, клетком худоби в хащах, гудінням „гупала” в лісовому озері, вереском чаплі, тихим туркотом горлиць та „айканням” жаб на погоду у тихий вечір – ніколи не забудеш. [30, с. 6].

По закінченні церковно-парафіальної школи в с. Мизово, хлопець поступає у підготовчий клас 1896/1897 н. р. Милецького духовного училища в Мацієві. Це училище було засноване у 1833 році в Милецькому Св. Миколая монастирі архієпископом Руської унійно-православної церкви Йосипом Семашко для дітей місцевого духовенства, а в 1842 році перебране московською церквою та стає основним початковим духовним навчальним закладом для дітей православного духовенства Луцького, Ковельського, Володимирського повітів, а в 1894 році переведено до містечка Мацієва (нині смт. Луків), проіснувало це училище до 1920 р., а тоді зліквідоване владою поверсальської Польщі. [39, с.105]. З невеликою академперервою через хворобу серця, Никанор Абрамович скінчив училище в числі кращих випускників – з IV класу випускається по I розряду Никанор Абрамович, – знаходимо в історичному джерелі. [5, с.554].

Перед екзаменами 27 травня помер батько довголітній псаломщик церкви Різдва Пресвятої Богородиці в с. Мизово на 50 році життя. Покійний залишив в своїй сім'ї: матір 70 років, брат каліка 45 років, жінку і семеро дітей. Перший старший син – студент СПб Духовної академії, другий – вихованець Вкл. Волинської духовної семінарії, третій – учитель місцевої церковно-парафіальної школи, четвертий (Никанор) – вихованець Милецького духовного училища, п'ятому – 8 років, шостому – 7 років, сьомій дівчинці – 4 роки, – писав у ВСВ благочинний, настоятель місцевої церкви о. Петро Велецький. [7, с.519].

З документальних та історичних джерел ДАВО, ДАТО простежуємо, що незважаючи на без батьківство і матеріальну скруту, всі діти псаломщика Никандра Абрамовича здобули освіту, а п'ятеро братів Никанора Абрамовича стали жертвами кривавих комуномосковських окупантів.

По закінченню Милецького духовного училища в Мацієві Никанор Абрамович того ж 1903 року поступає до Волинської духовної семінарії в Житомирі, яка 1902 р. розпочала після крем'янецького, свій житомирський період. Семінарія мала наймодерніше приміщення, обладнання, була найбільшою за кількістю учнів в білій московській імперії зла. [17, арк.14].

Житомир на той час був не лише губернським містом Волині, тут перебував волинський архієрей РПЦ сумнозвісний Антоній Храповицький з своєю чорносотенною командою: Віталієм Максименком, Ілідором і т.д. Одначе серед викладачів семінарії були і прогресивно налаштовані українці – Юліан Ти-

ховський, Захарій Кудриновський, а з 1906 р. брат Никанора Петро Абрамович, випускник СПбД академії.

Один із вихованців Петра Абрамовича викладача „словесності” пізніше писав: „Виріши у самій гушці українського села, він та вся їх родина були переконані українці. Сам знав з дитинства біду, тому був дуже скромний, працьовитий, сумлінний і до того кликав учнів. Дуже кохався в книжці, тому багато набував книжок для своєї власної бібліотеки та й нас заохочував любити книжку і вміти її використовувати”. [41, с.108]. Петро Абрамович свою любов до книги передавав своїм молодшим братам і сестрі Анні, які все своє коротке життя любили добро українську книжку.

Місто Житомир в час навчання 1903-1909 рр. Никанора Абрамовича було осередком української думки і українського революційного руху. 26 січня 1907 року у Волинській духовній семінарії відбулися революційні події українських студентів, які сколихнули не лише духовний навчальний заклад, весь Житомир, Волинь. Студенти під час обшуків вчинили опір жандармам і було покликано військо, яке придушило виступ. 26 семінаристів було заарештовано, звільнено з навчання, а організаторів Конахевича-Сагайдачного, Аполона Жуховича, Павла Антоновича засуджено на 2,5 роки позбавлення волі. [6, с. 292]. Никанор Абрамович не брав участі в цих революційних подіях у приміщенні семінарських гуртожитках, бо жив на квартирі на той час в брата Петра викладача семінарії, але приймав активну участь в діяльності Української громади, яку деякий час по трагічній смерті Л.Гаськевича очолював, а по тому передав керівництво Борису Максимовичу Білецькому. Серед його вихованців, був і майбутній український патріот доктор Арсен Річинський, з яким в 20-30-х рр. ХХ ст. тісно співпрацював на ниві відродження Української церкви. І хоч перелякані революційними подіями в семінарії чорносотенці Антонія Храповицького та жандарми розгромили і спаралізували діяльність Української громади, але як показали пізніші події національно-визвольних змагань за незалежність України 1917-1921 рр. праця громадівців у Житомирі не була марною. [2, с. 10-11].

Активну участь брав студент семінарії Никанор Абрамович разом з братом Петром в діяльності Товариства дослідників Волині засноване в 1900 році, разом досліджували українську етнографію.

1908-1909 н.р. був завершальним у навчанні, Никанор Абрамович випускається з „одобрительним” свідоцтвом з семіна-

рії, але без направлення для продовження духовної освіти в академії. [8, с. 334].

Отримавши свідоцтво по другому розряду про середню духовну освіту в 1909 році 22 річний юнак стояв перед вибором – продовжити навчання (платно) в Київській духовній академії, що він зробив пізніше, у світському вищому навчальному закладі, одружуватись і йти на парафію. Він вибрав спочатку, бо так диктувало матеріальне становище родини, працю регістратора у Волинському губернському земстві, де попрацював липень-вересень 1909 року, в жовтні того року поступив до Київського інституту комерційних наук, де скінчив два семестри 1909-1910 н.р. і вибув з нього. То не було його покликання та й Найвища сила вела його призначеною дорогою – його дорога була з Богом, рідною церквою, служінням своєму народу. [38, с.].

Тому юнак повертається на шлях священничого життя і праці, бере благословення у вікарного єпископа Крем'янецького Никона на посаду псаломщика в храм Св. Михайла, 1868 р. в с. Малі Пузирки Заславського повіту, а через місяць, вікарним єпископом Володимирським Фадеєм призначається вчителем церковно-парафіальної школи с. Биличи Володимирського повіту при церкві Св. Михайла, 1683 р. приписного до храму Чесного Хреста Господнього, 1764 р. в с. Заболотці. Настоятелем цих двох святинь був о. Феодосій Кваснецький, український патріот, який недовгий час був тестем о. Никанора Абрамовича.

Никанор Абрамович з 31 жовтня 1910 р. по 1 листопада 1911 р. працював на посаді вчителя церковно-парафіальної школи, познайомився ближче з донькою настоятеля Анною Кваснецькою, випускницею Крем'янецького єпархіального училища 1909 р. [21, арк. 117-118]. Анна Кваснецька народжена в с. Биличи 19 червня 1891 року була четвертою дитиною з п'яти в о. Феодосія Кваснецького і його дружини Олімпіади, по закінченню єпархіального училища 1911 року поєднала своє життя з 24 річним Никанором Абрамовичем.

22 жовтня Володимир-Волинський вікарний єпископ Фадей (Успенський) рукоположив Никанора в сан диякона, а наступного дня в сан священника та приставив його зверх штатним священником до тестя о. Феодосія Кваснецького на парафію в с. Биличи, де служив о. Никанор священником-помічником, але невдовзі перейшов на парафію Івано-Зачатівську в недалеке с. Тишковичі. Це була перша самостійна парафія молодого священника на якій прослужив він до біженства в червні 1915 року.

О. Никанор не шукав собі багатих, міських парафій, а вибрав

її серед гущі українського народу Волині, його селянської верстви, яку він добре розумів і в тій атмосфері почувався найкраще, а його взаємовідносини з своїми парафіянами завжди були добрими і щирими. Тут в с. Тишковичі народилася у молодого подружжя донька Ольга, яку священник, владика любив все життя. Священника ніколи не залишала думка про вищу духовну освіту і незадовго до початку Першої світової війни він поступив на заочне навчання до Київської духовної академії, яку скінчив 1918 року, але не встиг із-за революційної хуртовини захистити ступінь кандидата богословських наук. Одночасно о. Никанор з 1916/1917 н.р. навчався на історико-філологічному факультеті університету Св. Володимира, нині університет імені Тараса Шевченка в Києві, якого скінчив 2 курси. Але самоосвіта була у священника справою доживотною.

За своє священство у с. Тишковичі отець продовжив поповнювати свою бібліотеку, серед якої було чимало різних раритетів як богословські так і церковно-історичні. Ця власна бібліотека для священника була своєрідною науковою лабораторією, отим духовним вогнищем біля якого зігрівалася душа справжнього священника, пізнішого архієрея. Все це не могло подобатись дружині Анні з Кваснецьких, яка не мала в душі тих духовних і українських цінностей, якими була переповнена душа її чоловіка. Все це, та інше привело їх в майбутньому до розлучення.

Отець Никанор був уроджений проповідник, носієм і сіячем Божого слова, українських християнських цінностей, мав чудовий голос, добре грав на бандурі, інших музичних інструментах і засівав щедро всі ті скарби в душі своїх парафіян. Вже в перші роки свого священства на Володимиреччині вносив священник у Богослужіння певні елементи українського духу: колядки (в московській мові їх не буває), щедрівки, проповіді українською мовою, а в сім'ї, побуті, спілкуванні рідна мова була в о. Никанора домінуючою.

Одночасно свої наукові зацікавлення, які розпочалися в Товаристві дослідників Волині в Житомирі, поглиблював отець на парафії: записує пісні, перекази, описує звичаї, побут, досліджує місцеву топоніміку, збирає відомості про давні Божі храми, монастирі Володимиреччині, їх фундаторів і будівничих. Також тісно співпрацює з музеєм церковних пам'яток Свято-Володимирського церковного братства, яке було засноване 1888 року.

Тут в музеї братства зберігалися унікальні пам'ятки церковного мистецтва краю ще з часів Мефодієвської доби 870-992,

зокрема з урочища „Стара катедра” і інші. В музеї братства зберігалися рукописні, першодруки Євангелії, інші Богослужбові книги, образи, хрести, хрести-енколпіони, панагії, печатки, цеглини з тризубом, мозаїки, монети часів князя Володимира і т.д. Через ці духовні, матеріальні пам’ятки пізнавав священник невідомі досі сторінки нашої історії, історії святого українського православ’я на Володимирщині, історичній Волині. [1, с. 205.].

Перша світова війна 1914-1918 рр. своїми кривавими буревіями пронеслася над Волинською землею і серед інших бід породила так зване „біженство” – масове нищення відступаючими 1915 року москалями вікової людської праці, надбань, насильницьке виселення з родинних гнізд десятки тисяч волинян, палення сіл, вивезення безповоротно в глибину Московщини тисячолітніх скарбів нашої духовності, історії і культури.

Біженство це було штучно викликане московським білим окупантом, за його планами ворог мав прийти на „випалену землю”: спалено будівлі, випалено збіжжя, засипано криниці і інше. [4, с. 55].

Серед „біженців” був і о. Никанор з сім’єю, рідними, близькими, які оселилися в м. Житомирі де у Волинській духовній семінарії продовжував працювати брат священника Петро Абрамович. Отець Никанор тут опікується „біженцями” і це опікування тривало до 1918 року, коли то вони почали повертатися до рідних місць.

Вже на початку національної революції і визвольних змагань 1917-1921 рр. розпочалось відродження Української Держави і Церкви. Волинська єпархія по національному складу була суто українською, лише її ієрархи були москалі, спеціальні прислані для омосковлення церкви, а через неї і вірних. Тому перед національно-свідомим духовенством стояло завдання розмосковлення церкви, українізацію Богослужень, повернення давніх церковних традицій, обрядів, звичаїв, які були знищені московськими церковними імперіалістами.

Перший з’їзд духовенства і мирян Волині відбувся в м. Житомирі 14-19 квітня 1917 року. Отець Никанор був на ньому делегатом від духовенства і на другому з’їзді, який проходив 23-27 червня 1917 року. Цей другий з’їзд прийняв низку важливих постанов для започаткування і розбудови українського церковного життя на Волині. Нижче подаємо їх із-за їх важливості:

- а) З’їзд духовенства і мирян, признаючи, що нормальне життя Волинської єпархії можливе тільки при цілковитім поєднанні духовенства з народом на ґрунті близько до по-

треб народу церковного строго, – висловлюється за вільний розвиток і самоусвідомлення українського народу...

б) Вважаючи, що негайно, гвалтоване проведення реформ, зв'язаних з українізацією школи і церкви, може зустрінутися на місцях з перешкодами, що повстають з загальної невідповідності до цього населення. З'їзд пропонує священикам і вчителям мудру поміркованість і поступовість. Але останні мають бути продиктовані любов'ю до рідного краю й мови, а не бажанням виконання відсунути виконання цього...

в) З'їзд категорично проголошує, що національною вірою українського народу він, на підставі історії краю, визнає Східне Православ'я, і разом з тим визнає за необхідне зробити такі заходи:

1. Повернення старих побожних обичаїв церковних і молитов, як-то молитви на освячення овочів, вводити молоді, молитви на ввід в братство і молитви на благословення „громниць”;
2. Проповіді на місцевій народній українській мові;
3. Виголошування тексту Богослужбового на місцевій вимові й загального співу. [26, с. 17].

На другому Єпархіальному з'їзді о. Никанора обрано членом Володимирської повітової церковної ради, священик співпрацює з друкованим органом Волинської єпархії, яка на той час налічувала 1200 парафій, журналом „Православна Волинь”, який замінив „Волинські єпархіальні відомості”.

23 січня 1918 року в місті Житомирі засновано братство Св. Спаса, серед ініціаторів і засновників бачимо о. Никанора Абрамовича. Слід наголосити, що до заснованого братства входив цвіт українського духовенства і інтелігенції, а завданням Братства стояло повне відродження святого українського православ'я – віри предків, української церкви. Пізніше було прийнято його статут. [18, арк. 43].

Із заснуванням в м. Житомирі „Просвіти”, отець Никанор бере активну участь у її діяльності як заступник голови, секретар. В цей час священик свої знання і досвід праці на культурно-освітній ниві узагальнив і видав спеціальний навчальний посібник „Просвіта на селі”. – Житомир, 1919. – 104 с. Разом з Самійлом Підгірським і Костянтином Черкавським на початку 1919 року редагують в Житомирі часопис „Громадянин”. В тому ж році місто окупували комуно москалі і чекісти заарештовують священика, врятували від розстрілу московськими

катами знайомі волиняни, він таємно залишає Житомир і повертається до с. Селець на Володимирщині, куди був призначений на парафію Св. Троїці по смерті її настоятеля ще єпископом Фадеєм напередодні „біженства” 1915 року.

Село Селець належало до давніх поселень Володимирщини над берегом річки Луг за 11 км від повітового міста Володимира. У XVI ст. село належало до князів Чорторийських, саме князь Михайло вибудував тут дерев'яну церкву Св. Михайла, яку 1840 року було побудовано на місці попередньої з цегли. До парафії належали села Селець, Житані, Нехворощ, Чесний Хрест, колонії Марія-Воля, Софіївка. Загальне число дворів – 370, парафіян – 1985. [22, арк. 93-100].

По Першій світовій війні на поч. 1919 року святиня нагадувала обшарпану сироту-каліку і о. Никанор разом з своїми парафіянами (не всі вони повернулися з „біженства”) за короткий час храм повністю відреставрували, а в 1923 році освячено Св. Престол в ім'я Св. Троїці. В своєму рапорті на ім'я архієпископа Діонісія від 25.06.1923 р. причину того священик обґрунтував так:

Згідно просьбі парафіян, покійно прошу дозволити перенести храмовий празник з 8 листопада (21 листопада н.с.) Св. архістратиґа Михайла на Св. Троїці. Причини необхідності перенесення такі. По-перше, празник Св. Михайла припадає на пору сльоти, болота і бездоріжжя і через те жодним чином не можна надати йому тої урочистості, яка по місцевих умовах в Сельці потрібна... Не можна ні процесії урядити з сусідніх сіл, ні сусідніх священиків скликати, ні народу з ближніх сіл зібрати, ні продажу ікон – хрестиків, книжок коло церкви урядити, навіть традиційний празників обхід церкви з процесією за сльоти неможливо... [23, арк. 11]. Прохання священика і вірних було єпархіальною владою вирішено позитивно і з того часу церква в селі Селець є Св. Троїці. В 1919 р. у м. Володимирі засновано Товариство „Просвіта” з чисельними філіями по селах однойменного повіту. Впродовж всього періоду перебування на парафії Св. Троїці в с. Селець 1919-1928 рр. о. Никанор тісно співпрацював з повітовою „Просвітою” її філією в селі. Свідченням того є його лист від 1 лютого 1921 р. до хвального Товариства „Просвіта” у Володимирі, в якому знаходимо такі думки:

Православне духовенство вважає за святий обов'язок прийти на поміч „Просвіті” всім, чим тільки може. Всі міроприємтя на селі, розпочаті „Просвітою” підпремо скільки сил наших стане... [16, арк. 19].

В 1919 році з благословення тодішнього вже Волинського єпископа Фадея постало Духовне правління по справах Пра-

вославної церкви на Володимирщині до складу якого входили настоятель кафедрального собору Успіння Божої Матері у Володимирі митроф. прот. Арсеній Бордюговський, настоятель церкви Св. Василя у Володимирі і голова повітової шкільної ради митроф. прот. Даміан Герштанський, благочинний прот. Никанор Абрамович, настоятель Христорождественського монастиря у Володимирі ігумен Олексій, присяжний повірений Г.М.Георгієвський, Л.П.Пашкевич і А. Туржанський. Головою Правління був митроф. прот. А.Бордюговський, членом-секретарем прот. Никанор Абрамович. Так як єпископ Волинський Фадей перебував в Житомирі вже на той час окупованого комуно москалями, то його функції (призначення, переміщення, звільнення членів парафіяльних притчів, церковно-судові справи, дозволи на шлюби, розводи і інш. з уповноваження керуючого єпархією здійснювало Духовне правління в чотирьох повітах Західної Волині (Володимирський, Ковельський, Любомльський, Горохівський). Це було викликано обставинами церковного життя на цих землях по розрусі, війні і революції, змінах політичної влади. Одночасно воно стояло біля керма розмосковлення рідної церкви. [24, арк. 1-218].

І на цьому тлі зайшло непорозуміння між Володимирським духовним правлінням та владикою Крем'янецьким Діонісієм Велединським другим вікарним єпископом у ще не розділеній Волинській єпархії, якого уряд по версальській Польщі декретом від 1 липня 1921 року визнав керуючим Волинської єпархії в межах окупованої поляками Західної Волині. Єпископ Діонісій почав втручатися у терен компетенції Володимирського духовного правління і щоб це непорозуміння усунути їх преосвященство разом з прот. Олександром Громадським (пізніший митрополит Автономної церкви Олексій) приїхали осіннього дня до о. Никанора Абрамовича члена-секретаря Володимирського духовного правління в с. Селець для порозуміння. Між ними відбулася тривала і важка розмова, але під час обміну думками вдалося стерти всі непорозуміння і евентуально домовитись щодо канонічного підпорядкування. Єпископ Діонісій і о. Никанор прийшли до висновку про необхідність відбуття єпархіального з'їзду духовенства і мирян, щоб на ньому розв'язати всі наболілі питання православного життя на Волині. Намітили і дату проведення – жовтень 1921 року.

Єпархіальний з'їзд духовенства і мирян в Почаєві відбувся 3-10 жовтня 1921 року. На з'їзд прибуло 132 головних делегатів, 29 по додатковому списку, разом 161 делегат від духовенства і

мирян. Душею діяльності з'їзду був прот. Никанор Абрамович. Ним вперше в Почаївській Лаврі було проведено Богослужіння українською мовою, власне цей з'їзд поклав початок офіційної задокументованої українізації церкви Волинської єпархії у межах поверсальської Польщі. [25, арк. 1-242].

Не можна переоцінити душпастирської праці, ролі о. Никанора Абрамовича в національно-церковному відродженні на Волині 1919-1939 рр., його участі в праці Володимирського духовного правління, єпархіального з'їзду, діяльності „Просвіти“, співпраці у виданні журналу „На варті“ його колишнім вихованцем док. Арсеном Річинським, українізації церкви. Оточення владики Діонісія, суто московське і промосковське старалося призупинити українізацію, скомпрометувати її носіїв, в першу чергу саме отця Никанора. Для цього було пущено в хід проти нього хвору дружину Анну Квасницьку, використано і розрив шлюбу її з священником і цей розрив офіційно оформлено 28 лютого 1928 року, а вже в березні того ж року церковна влада заточила отця до Дерманського Св. Троїці монастиря. Тут перебував священник по березень 1931 року. Одначе зломити його не вдалося. Незабаром вже і у монастирі відбувалися українські Богослуження. Це знову налякало церковну владу і у квітні 1931 року душпастир очолив парафію Св. Миколая в містечку Ківерці, що за 15 км на північ від воєводського міста Луцька. Священик не лише побудував новий храм Божий, зукраїнізував Богослуження, але й брав активну участь у церковно-громадському житті Волині: член Товариства імені Петра Могили, Волинського українського об'єднання, учасник Луцької підкомісії з перекладу Св. Письма та Богослужбових книг, його ім'я знаходимо у списку членів Богословської секції Товариства ім. Петра Могили.

Проте парафіяни рідного села священника Мизово Ковельського повіту наполегливо добивалися у церковної і світської окупаційної влади переведення душпастиря настоятелем церкви Різдва Пресвятої Богородиці, 7737 р. Їх бажання здійснилося. Отець Никанор з 1 квітня 1934 року по 10 лютого 1942 року був настоятелем храму в рідному селі і благочинним другого деканату з 1935 року. Як декан, перебуваючи з візитацією в с. Секунь, переглянув церковний архів і в Книзі опису церковного майна, заведену ще 1806 року в примітці напроти запису: Образ Божої Матері за Престолом стояла нотатка – в 1846 году образ сей реставрирован проезжим живописцем Тарасієм Шевченком. [37, с. 15]. В час душпастирської праці в

рідному селі Мизово о. Никанор Абрамович був душею національно-церковного і громадського відродження. Під його керівництвом і з благословення відбулись чисельні українські заходи, серед них панахиди і академії пам'яті Симона Петлюри, Тараса Шевченка і інш. [43, с. 6].

Перша комуномосковська окупація Волині 1939-1941 рр. показала волинянам справжнє звіряче обличчя московського більшовизму: масові депортації, заслання, вбивство тисячі в'язнів під час ганебної втечі енкаведистських катів від своїх вчорашніх союзників гітлерівців і інше повністю відкинуло навіть тих волинян, які мали хоч крихітку симпатії до комунізму. О. Никанора врятували від знищення комуномосковським окупантом його парафіяни, серед яких були вчорашні комуністи, які потім повністю порвали з московською комуною.

Новий окупант – нацистська Німеччина нічим не була краща за московську комуно, але і в цих умовах нової окупації потрібно було творити українське духовне і церковне життя.

Друге відродження Української Православної церкви 1941-1944 рр. розпочалося під керівництвом архієпископа Луцького і Ковельського Полікарпа Сікорського – Адміністратора Православної церкви в Україні. Щоб відродити церковне життя в Україні необхідно було мати канонічний єпископат і з благословення митрополита Варшавського Діонісія 8-10 лютого 1942 року у місті Пінську відбулася хіротонія єпископів: Юрія Берестейського, Никанора Чигиринського, Ігоря Уманського. [28, с. 3].

Парафіяни села Мизово радісно вітали свого земляка єпископа Никанора по приїзду владыки з Пінського собору, одночасно і сумували із наближенням від'їзду їх преосвященства до Києва. Владика Никанор з благословення архієпископа – Адміністратора Полікарпа висвятив у церкві Різдва Пресвятої Богородиці свого молодшого брата Павла на священика, який до того був дияконом у с. Новій Вижві, залишив замість себе на парафії настоятелем. Разом з владыкою Ігорем Губою прибули до Києва 13 березня 1942 року, а 19 березня того ж року було підписано Акт про прийняття Собором єпископів на підставі ухвали №9 у Пінську віруючих і духовенства УАПЦ Першого відродження 1917-1921 рр., що її очолював митрополит Василь Липківський. [31, с. 708-709].

В Києві владыку Никанора чекала нелегка праця, постійно відбувались виступи автономістів, які набували далеко від слів „канонічні і церковні” методи, переслідування нацистів, які як

і московські комуноокупанти не хотіли бачити національної української церкви фаворизували автономістам.

Владика Никанор, разом з єпископом Ігорем Губою приступили до відродження церковного життя на Центральній і Східній Україні. 9-17 травня 1942 року в Свято-Андріївському соборі Києва владыки рукоположили 6 єпископів для УАПЦ. Під час Київського Собору єпископів було прийнято ряд постанов, серед іншого: просити архієпископів Олександра і Полікарпа титули митрополитів, а владыку Никанора прийняти під своє безпосереднє керівництво Київську кафедру і титул архієпископа Київського і Чигиринського. Також 23 червня 1942 року в Свято-Андріївському соборі рукоположено владыками Никанором, Мстиславом, Сильвестром архімандрита Володимира в єпископа Черкаського, а 2 серпня архімандрита Платона (Артем'юка) в єпископа Заславського. [36, с. 58]. Одночасно владыка Никанор за час свого архієрейського служіння в Києві рукоположив сотні кандидатів у священство.

Архієпископ Никанор – учасник Луцького Собору єпископів 2-9 жовтня 1942 року, на доручення його був разом з єпископом Мстиславом делегований до Почаївської Лаври до митрополита Олексія Громадського, де 8 жовтня того року підписали Акт поєднання Автономної церкви у єдину УАПЦ. Під тиском нацистів і свого московського єпископату Олексій Громадський зрікся свого підпису, однак сам факт поєднання зробила великий вплив на вірних, які хотіли бачити в Україні церкву Єдину, Помісну. В час свого архієрейського служіння в Києві 1942-1943 рр. владыка Никанор побував у своєму рідному селі, управа Мизова нагородила архієпископа найдорожчим для селян подарунком – землею і вручила йому подарункову грамоту. [35, с. 48].

Свою останню Службу Божу відправив архієпископ Никанор в неділю 19 вересня 1943 року в Св. Андріївському соборі, там же 21 вересня на свято Різдва Пресвятої Богородиці попросився з вірними, які зі сльозами на очах прощались з своїм владыкою, наступного ж дня залишив архієрейську резиденцію біля Св. Софії, а 24 вересня залишив Київ і переїхав до м. Рівного, де зупинився в брата владыки Мстислава (Скрипника).

Внаслідок евакуації східних областей України в зв'язку з безбожницько-більшовитською навалою, – читаємо в документальному джерелі, – змушені були залишити свої єпархії і виїхати: Никанор, архієпископ Київський і Чигиринський до Рівного, Геннадій, архієпископ Дніпропетровський до Луцька, Мстислав, єпископ Переяславський до Львова. Зі східних об-

ластей прибувають на Волинь і священники в міру можливостей приділяються до автокефальних парафій. [19, арк. 8].

У Рівному – столиці райхскомісаріату Україна, єпископ Рівненський і Крем'янецький Платон тепло зустрів владика Никанора свого безпосереднього святителя і вже як бачимо з документальних джерел Держархіву Рівненської області: дня 3 жовтня в Рівненському кафедральному соборі високопреосвященний Никанор архієпископ Київський і Чигиринський у сослужінні преосвященних Платона єпископа Рівненського і Вячеслава єпископа Дубенського та 8 священників при переповненому соборі відправив урочисту службу Богу, під час якої виголосив до присутніх у соборі чуле слово про страждання й їх благовійний вплив на душу християнина. Урочиста служба Божа й чуле слово владика Никанора зробили на всіх присутніх дуже миле побожне враження. [19, арк. 8].

А вже 7 листопада за участю всіх трьох архієреїв УАПЦ відбулася служба Божа у храмі Св. Петра і Павла у селі Квасилові біля Рівного, заселеного чехами. Тут була резиденція єпископа (чеха за національністю) Вячеслава (Лосицького). Служба Божа була надзвичайно урочиста. Відправа відбувалася в мовах чеській і слов'янській, хор виконував піснеспіви чеською мовою. Проповідь в українській мові виголосив владика Платон... Церква була переповнена місцевими парафіянами (чехами) і їх гостями, які при виході владик з храму підходили по благословення, – повідомляло документальне джерело. [20, арк. 30].

17 листопада 1943 року владика Никанор назавжди залишив Україну і виїхав з Рівного до Варшави, куди прибув через три дні. Митрополит Діонісій по батьківськи заопікувався прибулим духовним сином і приділив кімнату в будинку духовної семінарії, а в неділю 5 грудня в митрополичому соборі Св. Марії Магдалини у Варшаві урочисту службу Богу відправив митрополит Діонісій у сослужінні архієпископів Паладія Відибіди-Руденка і Никанора Абрамовича, це було їх молитовне єднання з прибулим на еміграцію архієпископом Київським і Чигиринським УАПЦ. По тій спільній службі Божій владика Никанор служив у білоруській парафії в м. Варшаві, настоятелем якої був священник з Волині о. Федір Борецький, добре знайомий їх високопреосвященства ще з 20-30-х рр..

На початку 1944 р. у Варшаві зібрався майже весь єпископат Другого відродження УАПЦ на чолі з митрополитом Полікарпом. Тут 11 березня – 8 квітня 1944 року відбувся Перший Собор єпископів УАПЦ на еміграції. Важливою ухвалою того

Собору єпископів було прийняте на засіданні 4 квітня того року „Тимчасове положення“, в якому зазначено, що найвищим органом управління УАПЦ до Всеукраїнського Помісного Собору, являється Собор її єпископів і очолює його Митрополит-Адміністратор, він же Місцеблюститель Київського митрополичого престолу. Виконавчим органом Собору єпископів встановлювався священний Синод в складі: голова – митрополит Полікарп, заступник голови – архієпископ Геннадій, члени – архієпископи Никанор і Ігор, секретар – єпископ Платон. На кінцевій сесії Собору єпископів, єпископат УАПЦ видав до вірних в Україні і у розсіянні Великодне послання (Великдень у 1944 році припадав на 16 квітня) в якому домінувала думка – Воскрес Христос – Воскресне Україна! Ото ж єпископат, десятки священників, тисячі вірних УАПЦ Другого відродження 1941-1944 рр. опинилися на еміграції, але не губили любові до Бога, Любов, Надія, Віра у Воскресіння України ніколи не залишала їх.

Маємо підкреслити нашу думку, яка є відповіддю всім отим „дослідникам“ історії УАПЦ Другого відродження в Україні і подальшого її життя на еміграції і, на жаль сьогодні так званої „співпраці“ з нацистами, якої насправді ніколи не існувало. Нацисти фаворизували Автономну церкву московську і нищили, переслідували національну УАПЦ. За час окупації гестапо і есесівці вимордували десятки священників і спалили стільки ж храмів, часто з настоятелями і вірними (с. Губків Костопільського повіту, о. Венедикт Корницький, дяк Петро Борис, Старе село Столинського повіту о. Микола Пижевич з родиною і 600 парафіян, с. Малин Дубенського повіту о. Л.Мостович спалений в церкві разом з парафіянами і інші. [27, с. 7-12]. Цю ж неприязнь, ворожість і ненависть до УАПЦ зберігали нацисти аж до краху їхнього „тисячолітнього“ райху. Українських священників, на відміну від москалів із Російської зарубіжної церкви у яку увійшли автономісти на еміграції, не було допущено до українських вірних, які перебували в концтаборах, таборах праці (остівці) гітлерівської Німеччини. Прохання єпископату УАПЦ про Богослуження для українських вірних у вихідні дні ігнорувалось нацистами і в окупованій Польщі (Генеральна Губернія), потому у самій Німеччині.

Маємо також наголосити, що найвищим здобутком УАПЦ Другого відродження 1941-1944 рр. було набуття власного українського канонічного єпископату. І хоч серед окремих єпископів були і сумніви (єпископ Вячеслав, архімандрит Досифей

мали перевисвяти у москалів), перехід ще інших в різні церковні організації (архієпископи Геннадій Шиприкевич, Ігор Губа), але як показало саме життя УАПЦ Другого відродження була канонічною церквою, а владика Никанор всім тим невірнучим дав ще в 1948 році лаконічну відповідь: Церква митрополита Полікарпа ніякого визнання ні від кого не потребує. [33, с. 4-5]. Вселенський Патріарх прийняв єпископа, духовенство і вірних УПЦ США, Канади, УАПЦ на еміграції під свій омофор без будь-яких натяків на не канонічність єпископату який свою преемственність веде від церкви митрополита Полікарпа.

Москалі – ці вічні лицеміри в церкві і злочинці в політиці добре знали, УАПЦ і її єпископат – канонічні, але довго розігрували карту „не канонічності”. Ось як розповів про цю гру москалів духовний син владика Никанора о. доктор Степан Ярмусь: 13 жовтня 1987 року я з покійним митрополитом Васи́лієм готувались відвідати православний Схід, а втім Константинопольську патріархію. Вістка про це добралася і до Москви. Два-три тижні перед нашим від’їздом до нас завітав митр. Никодим (тепер Харківський) і сказав: Чого вам їхати в Константинополь? Ось тільки зверніться до нас і я запевняю, що дістанете автокефалію. Я зауважив: Та як, ми – неканонічні? Наш несподіваний гість відповів: Хто тепер звертає увагу на якусь там канонічність? Плоти канонічності будуюмо ми самі, а сонечко Боже однаково огріває нас з одного боку і з другого... [34, с. 274].

Весь єпископат УАПЦ, духовенство з родинами в одному ешелоні (всіх 600 чоловіків, жінок, дітей) 29 липня 1944 року вивезено з Варшави до містечка Криниця на Лемківщині, а потому до Словаччини, Австрії, Німеччини. Владика Никанор у тому ешелоні був в оточенні найближчих – Петра Мелеха з с. Мизово (пізніший священик УПЦ США), о. Василя Лопуховича з родиною (свати по сестрі їх високопреосвященства Анні Абрамович-Лопухович). Як згадували учасники тої вимушеної мандрівки, владика завжди був мовчазний, задуманий, гостро відчував тугу за рідною землею, рідними братами, яких понищили комуномосковські окупанти. [38].

По капітуляції гітлерівської Німеччини 8 травня 1945 року весь єпископат, священики, тисячі вірних УАПЦ опинились в західних окупаційних зонах в так званих таборах ДІ-ПІ (переміщених осіб). УАПЦ була визнана як окрема національна церква в окупаційних зонах США, Великої Британії, Франції в Німеччині і Австрії.

Тут у Західній Німеччині єпископат УАПЦ відбув 1946-1949 рр. шість сесій Собору єпископів, із об'єктивних причин на одному з них владика Никанор був відсутній, 12 сесій засідання священного Синоду. Всі вони були присвячені організації і діяльності УАПЦ на еміграції. На третьому Соборі єпископів 12-15 травня 1947 року було доручено митрополитові Полікарпові і архієпископу Никанору довершити акт об'єднання УАПЦ з УПЦ на американському континенті з її першоієрархом Іоаном Теодоровичом, згідно з канонами Вселенської Православної церкви, що і було зроблено архієпископом Мстиславом. Також Собор єпископів зробив деякі доповнення до „Тимчасового положення про управління УАПЦ“, одне з них встановлено на пропозицію митрополита Полікарпа, введено становище заступника митрополита. 15 травня 1947 року Собор єпископів на це становище обрав архієпископа Никанора, найстаршого по хіротонії. [32, с. 69].

Церковний Собор УАПЦ 15-16 вересня 1952 року за великі заслуги перед церквою владиці Полікарпу надав титул „Блаженніший митрополит Полікарп“, а владиці Никанору надано сан митрополита.

23 жовтня 1953 року у своїй резиденції біля Парижа на 79 році життя спочив у Бозі блаженніший митрополит Полікарп. Всі похоронні відправи очолив митрополит Никанор з численним духовенством і вірних. Владика Полікарпа поховали на кладовищі Пер Ляшез в Парижі, а 28 жовтня відбувся надзвичайний Собор УАПЦ в якому взяли участь члени священного Синоду, Митрополичої ради і представники церков з Бельгії, Великої Британії, Німеччини, Франції. Учасники Собору звернулись з проханням до владики Никанора очолити УАПЦ та обрано його першоієрархом з титулом „Митрополит УАПЦ на еміграції“.

Митрополит Никанор Абрамович очолював УАПЦ на еміграції в 1953-1969 роках. Єдність української церкви впродовж всього керівництва владики було першочерговим завданням і владика не лише прагнув на словах єдності на еміграції, а й робив все для того, щоб та єдність була дійсністю.

Цьому питанню була присвячена діяльність Собору 16-18 грудня 1956 року в м. Карлсруе, Німеччина. В одному з пунктів співпраці між Українськими Православними церквами Собором схвалено і записано: Українська Православна церква, де б вона не була і до чієї б юрисдикції (української) вона не належала, – є частиною Єдиної Української Автокефальної Православної церкви. [29, с. 2]. Одночасно владика вніс значний внесок в церковно-богословську науку, брав участь у міжкон-

фесійних діалогах, мав широкі зв'язки з українцями діаспори, в душі залишався з Богом і Україною аж до свого упокоєння в Бозі вночі 20/21 березня 1969 року у своїй резиденції в місті Карлсруе. Серед вищих духовних осіб у митрополита Никанора найбільшою повагою і приязню користувався владика Мстислав (Скрипник) пізніший митрополит і першоієрарх УАПЦ і УПЦ в США, в якого він був духовним батьком і святителем. В своєму заповіті митрополит Никанор записав, щоб по його упокоєнню в Бозі чин похорону очолив владика Мстислав, який з чисельним духовенством провів в останню дорогу, до місця вічного спочинку на місцевому кладовищі у м. Карлсруе.

До останнього дня життя молився владика за спокій душ своїх помордованих комуномосковськими катами братів: Петра, Семена, Федора, о.о. Анастаса, Павла, перших трьох місце поховання невідомо, о. Анастас з матушкою Олімпіадою, сином, замордовані в с. Світязь і могила їх біля монастирського храму Св. Петра і Павла УПЦ МП, настоятель, ігумен Арсеній (Дем'янчук) на новому пам'ятнику не лише подав сфальшовану дату морду, а й замінив слово „замордований” на слово „помер”, могила о. Павла Абрамовича, закатованого енкеведистськими катами у рідному селі в ніч з 26 на 27 травня 1945 року доглядається його земляками, які мають намір поставити належний пам'ятник спочилому. [38].

Владика Никанор, його брати, сестра живуть і дотепер в пам'яті народній. Автор статті двічі побував у науковій подорожі на батьківщині владики, зустрічався з старожилами, які добре пам'ятають священичу родину Абрамовичів, в місцевій школі не без участі нас незабаром відкриється кімната-музей владиці Никанору і його братам, сестрі.

З ініціативи автора в 1993-1994 роках було проведено вечори пам'яті Волинських владик УАПЦ Другого відродження 1941-1944 рр.: митрополитам Полікарпу, Никанору, архієпископам Ігору, Геннадію в Луцьку, Ківерцях, Ковелі (в с. Мизово вечір пам'яті владиці Никанору зірвали комуністи-перевертні на чолі з головою Мизівської сільської ради Ткачуком Я.Г.).

Найбільшим пам'ятником владиці Никанору є щойно видана монографія автора „Високопреосвященний Никанор Абрамович, архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит УАПЦ на еміграції”. – Луцьк, 2017. – 316 с.

Наша стаття як і монографія несе нове наукове бачення по статі Високопреосвященного Никанора Абрамовича базоване на ново виявлених документальних та історичних джерел Дер-

жархівів історичної Волині, західної української, волинської діаспори і в правдивому світлі подає життєпис владики та його патріотичної української родини – помордованих братів, сестри Анни Абрамович-Лопухович.

1. Бойко М. Володимир – столичний град Волині. – Блюмінгтон, США, 1938. – 276 с.
2. Бурчак Н. Початки українського церковного відродження на Волині. – Літопис Волині. – Вінніпег, 1992. – Ч. 17-18. – С.10-11.
3. Бужанський А. Ріка Прип'ять та її допливи. – Вінніпег, 1966. – 39 с.
4. Володарчик А. Втікачі (біженці) з рідних осель в 1915 році (спогад з Першої світової війни). – Літопис Волині. – Вінніпег, 1967. – Ч.9. – С.55.
5. Волинські єпархіяльні відомості (офіційна частина). – Крем'янець, 1903. – Ч.20. – С.554.
6. Власовський І. Нарис історії Української Православної церкви. – Нью-Йорк – Бавнд Брук, 1957. – Т.3. – 390 с.
7. ВЄВ (офіційна частина). – К., 1903. – Ч. 19. – С. 519.
8. ВЄВ (офіційна частина). – Житомир, 1909. – Ч.28. – С. 334.
9. Державний архів Волинської області. – Ф.35. – Оп.5. – Спр.236. – Арк.253-254.
10. ДАВО. – Ф.35. – Оп.5. – Спр.226. – Арк.242.
11. ДАВО. – Ф.35. – Оп.5. – Спр.236. – Арк.252.
12. ДАВО. – Ф.35. – Оп.5. – Спр.240. – Арк.233.
13. ДАВО. – Ф.35. – Оп.5. – Спр.226. – Арк.242.
14. ДАВО. – Ф.35. – Оп.5. – Спр.236. – Арк.243.
15. ДАВО. – Ф.35. – Оп.2. – Спр.886. – Арк.20-21.
16. ДАВО. – Ф.390. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.19.
17. Державний архів Житомирської області. – Ф.158. – Оп.1. – Спр.489. – Арк.14.
18. ДАЖО. – Ф.Р-1657. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.43.
19. Державний архів Рівненської області. – Ф.Р-281. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.8.
20. ДАРО. – Ф.Р-281. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.30.
21. Державний архів Тернопільської області. – Ф.148. – Оп.8. – Спр.419. – Арк.117-118.
22. ДАТО. – Ф.148. – Оп.8. – Спр.416. – Арк.93-100.
23. ДАТО. – Ф.148. – Оп.1. – Спр.73. – Арк.11.
24. ДАТО. – Ф.148. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.1-218.
25. ДАТО. – Ф.148. – Оп.1. – Спр.18. – Арк.1-242.
26. За права рідної мови в церкві (без автора). – Церква і нарід. – Крем'янець, 1935. – Ч.1. – С.17.
27. Загинули трагічною смертю в часи Другої світової війни. – Літопис Волині. – Вінніпег, 1955. – Ч.2. – С.7-12.
28. Історичні постанови єпископських соборів у Пінську. – Український голос. – Луцьк, 1942. – 19 лютого. – Ч.8. – С.3.
29. Комунікат відділу інформації УАПЦ. – Рідна церква. – Новий Ульм, 1957. – Ч.27. – С.2.
30. Лист до відповідального редактора „Літопис Волині” А.Ф.Шумовського. – Літопис Волині. – Вінніпег, 1958. – Ч.4. – С.6.
31. Мартирологія українських церков. – Т.1. – Торонто-Балтимор, 1987. – 1207 с.
32. Минулий 1947 рік в житті УАПЦ на еміграції. – Український Православний церковний календар на 1948 рік. – Штутгарт. – Мюнхен. – С.69.
33. Прот. мтр. В.Вишневський. Завдання УАПЦ. – Благовісник Генерального Церковного Управління УАПЦ у Франції. – Париж, 1953. – Ч.2-3. – С.4-5.
34. Протопресвітер Степан Ярмусь. Моє життя, як тіні світлин говорять про нього. – Вінніпег, 2008. – 356 с.
35. Прот. А.Дублянський. Тернистим шляхом митрополита Никанора Абрамовича. – Лондон, 1962. – 80 с.

36. Рожко В. Преосвященный Платон Артем'юк, єпископ Рівненський і Крем'янецький. – Луцьк, 2015. – 167 с.
37. Рожко В. Волинські ікони Тараса Шевченка. – Віра. – Бавнд Брук, 1996. – Ч.2. – С.15.
38. Рожко В. Високопреосвященний Никанор Абрамович, архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит УАПЦ на еміграції. – Луцьк, 2017. – 316 с.
39. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині Х-XX ст. – Луцьк, 2002. – 278 с.
40. Теодорович М. Волинська духовна семінарія. – Почаїв, 1901. – 1023 с.
41. Холмський А. Учительський персонал Волинської духовної семінарії в 1905-1909 роках. – Віра і знання. – Нью-Йорк, 1954. – Т.1. – С. 108.
42. Цинкаловський О. Старовинні пам'ятки Волині. – Накладом Товариства „Волинь” в Торонто, Канада, 1975. – 124 с.
43. Українська нива (повідомлення). – Луцьк, 1935. – 6 липня. – С.6.

-
1. Boiko M. Volodymyr – stolychnyi hrad Volyni. – Bliuminhton, SSHA, 1938. – 276 s.
 2. Burchak N. Pochatky ukrainskoho tserkovnoho vidrozhennia na Volyni. – Litopys Volyni. – Vinnipeh, 1992. – Ch. 17-18. – S.10-11.
 3. Buzhanskyi A. Rika Prypiat ta yii doplyvy. – Vinnipeh, 1966. – 39 s.
 4. Volodarchyk A. Vtikachi (bizhentsi) z ridnykh osel v 1915 rotsi (spohad z Pershoi svitovoi viiny). – Litopys Volyni. – Vinnipeh, 1967. – Ch.9. – S.55.
 5. Volynski yeparkhialni vidomosti (ofitsiina chastyna). – Kremianets, 1903. – Ch.20. – S.554.
 6. Vlasovskyi I. Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi tserkvy. – Niu-York – Bavnd Bruk, 1957. – Т.3. – 390 s.
 7. VleV (ofitsiina chastyna). – K., 1903. – Ch. 19. – S. 519.
 8. VleV (ofitsiina chastyna). – Zhytomyr, 1909. – Ch.28. – S. 334.
 9. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti. – F.35. – Op.5. – Spr.236. – Ark.253-254.
 10. DAVO. – F.35. – Op.5. – Spr.226. – Ark.242.
 11. DAVO. – F.35. – Op.5. – Spr.236. – Ark.252.
 12. DAVO. – F.35. – Op.5. – Spr.240. – Ark.233.
 13. DAVO. – F.35. – Op.5. – Spr.226. – Ark.242.
 14. DAVO. – F.35. – Op.5. – Spr.236. – Ark.243.
 15. DAVO. – F.35. – Op.2. – Spr.886. – Ark.20-21.
 16. DAVO. – F.390. – Op.1. – Spr.2. – Ark.19.
 17. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti. – F.158. – Op.1. – Spr.489. – Ark.14.
 18. DAZhO. – F.R-1657. – Op.1. – Spr.1. – Ark.43.
 19. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti. – F.R-281. – Op.1. – Spr.3. – Ark.8.
 20. DARO. – F.R-281. – Op.1. – Spr.17. – Ark.30.
 21. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. – F.148. – Op.8. – Spr.419. – Ark.117-118.
 22. DATO. – F.148. – Op.8. – Spr.416. – Ark.93-100.
 23. DATO. – F.148. – Op.1. – Spr.73. – Ark.11.
 24. DATO. – F.148. – Op.1. – Spr.16. – Ark.1-218.
 25. DATO. – F.148. – Op.1. – Spr.18. – Ark.1-242.
 26. Za prava ridnoi movy v tserkvi (bez avtora). – Tserkva i narid. – Kremianets, 1935. – Ch.1. – S.17.
 27. Zahynuly trahichnoiu smertiu v chasy Druhoi svitovoi viiny. – Litopys Volyni. – Vinnipeh, 1955. – Ch.2. – S.7-12.
 28. Istorychni postanovy yepyskopskykh soboriv u Pinsku. – Ukrainskyi holos. – Lutsk, 1942. – 19 liutoho. – Ch.8. – S.3.
 29. Komunikat viddilu informatsii UAPTs. – Ridna tserkva. – Novyi Ulm, 1957. – Ch.27. – S.2.
 30. Lyst do vidpovidalnoho redaktora „Litopys Volyni” A.F.Shumovskoho. – Litopys Volyni. – Vinnipeh, 1958. – Ch.4. – S.6.
 31. Martyrolohiia Ukrainskykh tserkov. – Т.1. – Toronto-Baltymor, 1987. – 1207 s.

32. Mynulyi 1947 rik v zhytti UAPTs na emihratsii. – Ukrainyskyi Pravoslavnyi tserkovnyi kalendar na 1948 rik. – Shtutgart. – Miunkhen. – S.69.
33. Prot. mtr. V.Vyshnevskiyi. Zavdannya UAPTs. – Blahovisnyk Heneralnoho Tserkovnoho Upravlinnia UAPTs u Frantsii. – Paryzh, 1953. – Ch.2-3. – S.4-5.
34. Protopresviter Stepan Yarmus. Moie zhyttia, yak tini svitlyn hovoriat pro noho. – Vinnipeh, 2008. – 356 s.
35. Prot. A.Dublianskyi. Ternystym shliakhom mytropolyta Nykanora Abramovycha. – London, 1962. – 80 s.
36. Rozhko V. Preosviashchennyi Platon Artemiuk, yepyskop Rivnenskyi i Kremianskyi. – Lutsk, 2015. – 167 s.
37. Rozhko V. Volynski ikony Tarasa Shevchenka. – Vira. – Bavnd Bruk, 1996. – Ch.2. – S.15.
38. Rozhko V. Vysokopreosviashchennyi Nykanor Abramovych, arkhiepyskop Kyivskyi i Chyhyrskyi, mytropolyt UAPTs na emihratsii. – Lutsk, 2017. – 316 s.
39. Rozhko V. Dukhovni pravoslavni osvichni zaklady Volyni Kh-KhKh st. – Lutsk, 2002. – 278 s.
40. Teodorovych M. Volynska dukhovna seminariia. – Pochaiv, 1901. – 1023 s.
41. Kholmshkyi A. Uchytelskyi personal Volynskoi dukhovnoi seminarii v 1905-1909 rokakh. – Vira i znannia. – Niu-York, 1954. – T.1. – S. 108.
42. Tsynkalovskiy O. Starovynni pamiatky Volyni. – Nakladom Tovarystva „Volyn“ v Toronto, Kanada, 1975. – 124 s.
43. Ukrainska nyva (povidomlennia). – Lutsk, 1935. – 6 lypnia. – S.6.

Монографія спочилого історика-архівіста В. Є. Рожка "Високопреосвященний Никанор Абрамович, архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит УАПЦ на еміграції" (Рожко В. Є. Високопреосвященний Никанор Абрамович, архієпископ Київський і Чигиринський, митрополит УАПЦ на еміграції: [монографія] / Володимир Євтухович Рожко. – Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2017. – 316 с. : фот. – Бібліогр. : с. 262–277) зайняла почесне місце у Всеукраїнському бібліотечному «Біографічному рейтингу – 2017», який був створений з нагоди 100-літнього ювілею Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та 25-ліття Інституту біографічних досліджень з метою виявлення та популяризації доробку в галузі біографістики та біографіки вчених, краєзнавців і бібліологів України.
